

Hoogleraar belastingrecht Peter Essers:

'Wees trots op je vak!'

Het boek 'Belast verleden' van hoogleraar belastingrecht en CDA-senator Peter Essers verscheen bijna tien jaar geleden. Veel leden van het Register Belastingadviseurs (RB) hebben het omvangrijke boek in huis want eind 2012 kregen alle leden het cadeau van het RB. Belast verleden vertelt het verhaal van het Nederlandse belastingrecht tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wij vroegen hem onder andere naar de rol van de belastingadviseurs tijdens de oorlog.

Door **Sandra van den Nieuwenhof** | foto's: **Raphaël Drent**

Dit jaar is ook voor Peter Essers een jubileumjaar: hij is dertig jaar hoogleraar belastingrecht aan Tilburg University. Hij werkte destijds met passie aan *Belast verleden*.

‘Geschiedenis is mijn hobby en belastingrecht mijn vak. Hier kwamen die twee samen. Het boek is ongeveer in twee jaar tijd tot stand gekomen. Aanvankelijk wilde ik me in het Nederlandse belastingrecht onder het nationaalsocialistisch regime verdiepen om er een artikel aan te wijden maar ik stuitte op zoveel interessant materiaal dat ik al snel een boek zag ontstaan. Zo kon ik als eerste dertig cassettebandjes beluisteren met interviews met hoofdamttenaren en bewindslieden die onder embargo lagen opgeslagen in het Belasting & Douane Museum. Het embargo was er net af toen ik met het onderwerp bezig was. De doos met cassettebandjes was nog gesloten toen ik ernaar vroeg.’

Wat was de centrale vraag bij het schrijven van het boek?

‘In welke mate hebben de instellingen en personen die verantwoordelijk waren voor de totstandkoming, uitvoering, handhaving, rechtspraak en wetenschap van het Nederlandse belastingrecht tijdens de Duitse bezetting weerstand geboden aan de bezetter? Over de fiscale regelgeving had ik twee vragen: ten eerste vroeg ik mij af hoe het in hemelsnaam mogelijk was dat tijdens de oorlog in minder dan twee jaar tijd ons belastingstelsel ingrijpend hervormd werd. Ten tweede wilde ik weten of Nederland neutraal is gebleven in de regelgeving of dat de belastingen - net zoals in Duitsland - werden gebruikt om de nazi-doctrine in te voeren.’

Hoe kon tijdens de oorlog ons belastingstelsel in korte tijd hervormd worden?

‘De ambtenaren bij het ministerie van Financiën hadden al langer het idee dat er echt iets moest gebeuren met het Nederlandse belastingstelsel. We waren een soort belastingparadijs. Er bestond al een commissie van topambtenaren die als doel had om het Nederlandse systeem te moderniseren. Er lagen al allerlei voorstellen, waaronder de loonbelasting als voorheffing voor de inkomstenbelasting. Dat werd allemaal tegengehouden door de politiek vanwege de crisis in de jaren dertig. Het is niet verstandig om in crisistijd het belastingstelsel aan te passen, was de heersende opinie. Toen de Duitsers hier waren kregen de ambtenaren wel alle ruimte om hun gang te gaan.’

Dat leek dan meer op een zegen voor de ambtenaren?

‘Die hebben dat zo ervaren maar dat was natuurlijk buitengewoon naïef. Het gevolg was dat de belastingopbrengsten gigantisch toenamen en die middelen zijn echt niet gebruikt in het belang van Nederland, maar zijn voor een heel groot deel doorgesluisd naar nazi-Duitsland. Nederland was volstrekt verarmd aan het einde van de oorlog. Ze hebben zich uiteindelijk laten gebruiken door de Duitsers en zich onvoldoende gerealiseerd dat wat goed is in vreedstijd slecht uitpakt bij zo’n dictatuur.’

Bleef de fiscale regelgeving neutraal tijdens de bezetting?

‘De Duitsers hebben wel geprobeerd om hier en daar wat ideologische elementen in het belastingstelsel in te voeren, maar er lag de afspraak dat er geen politiek in de belastingwetten zou komen. Wanneer de Duitsers dat toch probeerden, met bijvoorbeeld geen kinderafzet voor Joodse kinderen, maakten de ambtenaren daar bezwaar tegen. De Duitsers trokken dat dan ook weer in. Ze wilden natuurlijk graag de Belastingdienst en het ministerie te vriend houden want dat wekte vertrouwen bij de burgers.’

Wat was de rol van de belastingadviseurs tijdens de oorlog?

‘Daar is relatief weinig materiaal over te vinden. Wat ik wel tegenkwam is een actieve rol van de belastingconsulenten bij het bijstaan van Joodse belastingplichtigen. Daarnaast hebben belastingconsulenten een zeer belangrijke rol gespeeld om de nieuwe regelgeving uit te leggen aan de burgers, dat was toen erg belangrijk. Ze werkten ook nauw samen met de Belastingdienst en de inspecteurs. De nieuwe wetgeving, bijvoorbeeld de nieuwe vennootschapsbelasting, bevatte heel veel open normen. Die wetgeving kwam in een recordtempo tot stand en men liet veel dingen over aan de invulling door de Belastingdienst, zoals het onderscheid tussen ondernemen en beleggen bij de deelnemingsvrijstelling. De uitvoeringsbesluiten kwamen in nauwe samenwerking met de belastingadviseurs tot stand, als een soort horizontaal toezicht *avant la lettre*.

‘In een rechtstaat kun je niet zonder onafhankelijke adviseurs’

Naarmate de oorlog voortschreed, kreeg iedereen wel door dat van de Duitsers weinig was te verwachten. Toen gingen de adviseurs samenspannen met de inspecteurs. Samen zorgden ze ervoor dat veel aanslagen niet werden ingevorderd of werden uitgesteld. De top van de Belastingdienst wilde de relatie met de nazi’s goed houden maar bij de inspecties was veel verzet, ook verzet tegen het ministerie. Belastingconsulenten sluisden samen met inspecteurs bedragen van belastingaanslagen door naar het verzet.’

Hoe waren de reacties op het boek?

‘Ik kreeg veel positieve reacties. Het boek heeft ook veel aandacht gehad, ik heb veel interviews gedaan. Het gaat ook over een periode in het belastingrecht die onderbelicht is gebleven. Ik ben vooral geïnteresseerd in menselijke verhoudingen en gedrag. Mensen zijn geneigd zich aan te passen; niet iedereen wordt als held geboren. Men probeert te overleven. Het vraagt moed om ervoor te kiezen het verschil te maken in bepaalde situaties.’

Zijn er na de publicatie nog nieuwe initiatieven ontstaan?

‘Ik heb het onderwerp internationaler en breder kunnen trekken via de European Association of Tax Law Professors, waarbij hoogleraren belastingrecht uit Europa maar ook enkelen uit Azië en Amerika zijn aangesloten. Wij houden jaarlijks een congres en over het congres thema verschijnt vervolgens een boek. Ik vroeg me af hoe de fiscale situatie tijdens de oorlog in andere landen was. Het congres dat dit jaar - helaas digitaal - plaatsvond had als titel: ‘History and taxation; the dialectical relationship between taxation and the balance of power’. Dit vind ik buitengewoon boeiend: hoe beïnvloedt belastingheffing de politieke machtsverhoudingen en omgekeerd? Dit onderzoek gaat verder dan de oorlog, maar de oorlog is wel een belangrijk onderdeel. In het nieuwe boek worden - voor zover ik weet - voor het eerst de belastingdiensten van al die landen in oorlogstijd belicht. Ik ben de *general reporter*, ik heb een questionnaire gemaakt die naar 35 *national reporters* is gegaan. Het boek zal in het voorjaar van 2022 uitkomen.’

Prof. dr. P.H.J. Essers

- geboren in Margraten, 1957
- gehuwd, een dochter en een zoon
- woont in Loon op Zand
- studeerde fiscale economie, Katholieke Hogeschool Tilburg, 1975 - 1982
- promoveerde in 1989, rechtsgeleerdheid (economie), Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg, 1989
- hoogleraar belastingrecht en Voorzitter van het departement Belastingrecht van Tilburg Law School Tilburg University, 1991 - heden
- lid van de Eerste Kamer (CDA), 2019 - heden (en 2003 - 2015)
- voorzitter Koninklijke Sophia's Vereeniging uit Loon op Zand, 2002 - heden
- voorzitter Vereniging voor Belastingwetenschap, 2017 - heden
- werkte eerder als:
 - universitair hoofddocent belastingrecht, Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg, 1990 - 1991
 - universitair docent belastingrecht, Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg, 1984 - 1990
 - adjunct-inspecteur 's Rijksbelastingen, 1982 - 1984

Wat heeft het boek u gebracht?

'Het boek heeft mij veel inzichten opgeleverd over het belastingrecht tijdens de oorlog. Mijn colleges hebben daardoor ook meer diepgang gekregen. Ik vind sowieso dat je niet alleen de techniek van een belastingwet maar ook de geschiedenis ervan moet weten om deze beter te kunnen begrijpen.'

U bent al enige tijd lid van de Eerste Kamer voor het CDA. Heeft u ambities voor een volgende periode?

'Ik zat van 2003 tot 2015 drie termijnen in de Eerste Kamer. In 2019 kreeg ik het verzoek om weer terug te keren. Daar had ik niet meer op gerekend. Nu ben ik dus bezig met de vierde termijn. De verhoudingen zijn nu heel anders. Toen ik begon waren er drieëntwintig CDA-senatoren, nu negen. Dat is wel een verschil. Ik heb nu naast financiën ook hoger onderwijs, sociale zaken en Europese zaken in mijn portefeuille. De nadruk ligt op financiën. Sinds kort ben ik weer voorzitter van de Com-

missie Financiën, dat was ik ook tijdens mijn eerste periodes. Ook zit ik in de evaluatiecommissie van de Eerste Kamer van de kinderopvangtoeslagaffaire. Begin volgend jaar komen we met onze conclusies en lessen voor de toekomst. In de regel is er na het aannemen van een wet niet zoveel aandacht voor hoe een wet in de werkelijkheid functioneert. Ook de politiek heeft volledig onderschat dat het zo uit de hand kon lopen.'

Wat zijn uw belangrijkste bijdragen als senator?

'Ik heb me nadrukkelijk beziggehouden met onder andere het dossier belastingheffing van overheidsbedrijven. Daar is wetgeving voor gekomen. Ook heb ik vanuit de oppositie stevig stelling genomen tegen de verhuurdersheffing voor woningcorporaties. Dat was een slecht idee.'

Met welke thema's houdt u zich nu vooral bezig?

'De eigen woning, box 3 en de hele systematiek van ons stelsel komen in overleggen steeds naar voren. Naar mijn mening moeten we de eigen woning helemaal defiscaliseren: geen eigenwoningforfait, maar ook geen hypotheekrenteaftrek. De meeste mensen hebben een woning om in te wonen. De fiscaliteit kan de woningcrisis niet oplossen maar wel bijdragen aan de oplossing. Alle goedbedoelde regelingen die we nu hebben en bedoeld zijn voor de kopers, zoals de jubelton, wel of geen overdrachtsbelasting, worden afgewenteld op de kooprijzen van de huizen. Hypotheekrenteaftrek vond ik altijd een goede maatregel om eigen woningbezit te stimuleren maar op een gegeven moment gaat dat tegenwerken, en krijgen mensen veel meer schulden dan nodig is. Voor box 3 pleit ik voor het belasten van feitelijk rendement waar dat makkelijk is vast te stellen.'

Waar bent u het meest trots op?

'Ik ben aan de universiteit in Tilburg in 1984 begonnen en ik heb duizenden studenten iets kunnen meegeven. We doen het hier in Tilburg goed, we leveren goede fiscalisten af die zelfstandig en kritisch kunnen nadenken. Dat ik daar een bijdrage aan heb kunnen leveren, maakt mij trots.'

Wat zijn uw plannen voor de nabije toekomst?

'Over tweeënehalf jaar ga ik met pensioen, dan hoop ik het minder druk te hebben. Dan wil ik dingen gaan doen waar ik veel lol in heb. Op het terrein van geschiedenis en belastingen zijn nog veel zaken te onderzoeken, ook internationaal. Het lijkt me fijn om dat in een rustig tempo te kunnen doen.'

Heeft u een boodschap voor de RB-leden?

'Wees trots op je vak! Het hele stelsel zou in elkaar storven als er geen belastingadviseurs zouden zijn, want het is allemaal zo ingewikkeld. Het vak wordt vaak ten onrechte nogal negatief geframed alsof belastingadviseurs alleen maar bezig zouden zijn met agressieve belastingplanning. In een rechtstaat kun je niet zonder onafhankelijke adviseurs.' <<<